

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

6

ČÍSLO

ROČNÍK VI

1958

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

CLÁNKY

Rudolf Žatko, Významné jubileum (K sedemdesiatke akademika Franka Wollmana)	561
Miroslav A. Huska, Historické a folklórne doklady k lapačke a verbovačke na Slovensku	567
Vasil Latta, Uhliarstvo v Hámroch pri Snine	591

ARCHÍV—MATERIÁLIE

Cyril Kraus, Práca Pavla Dobšinského a Augusta Horislava Škultétyho na vydání „Slovenských povestí“ (1858—1861). (K stému výročiu vydania)	628
--	-----

NÁRODOPOISNÁ MUZEOLÓGIA

Irena Murgašová, Prírastky národopisného oddelenia Slovenského múzea v Bratislave za rok 1957	636
Ján Koma, Další exemplár v zbierke pluhov v Krajskom múzeu v Prešove	641
Manfred Bachmann, Státne múzeum ľudového umenia v Drážďanoch	643

ROZHEADY

Viera Nosáľová, Druhá pracovná porada československých národopisných muzeológov	647
Drobné zprávy	648

RECENZIE A REFERÁTY

O. Moro, St. Oswald ob Kleinkirchheim. Menschen, Sitte, Jahrlaufbrauchtum (Viera Urbanová)	650
M. Rumpf, Deutsches Handwerkerleben (Jarmila Pátková)	651
E. Mika — A. Chybiński, Pieśni orawskie, Materialy do polskiej muzyki ludowej (Soňa Burlasová)	652
V. I. Čičerov, Zimnij period russkogo narodnogo zemľedelčeskogo kalendaria XVI—XIX vekov (Mária Dzubáková)	655
F. Hoerbinger, Die Zwiefachen (Soňa Burlasová)	658
L. Schmidt (red.), Masken in Mitteleuropa (Ján Podolák)	662
Došlá literatúra	664

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Рудольф Жатко, Знаменательный юбилей нашей фольклористики	561
Мирослав А. Гуска, Исторические и фольклорные данные о рекрутчине и вербовке в Словакии	567
Василий Латта, Углежжение в Гамрах около Снины	591

АРХИВ — МАТЕРИАЛЫ

Цырил Краус, Работа Павла Добшинского и Августа Горислава Шкультеты над изданием „Словацких сказок“ 1858 — 1861 (К столетию издания)	628
--	-----

ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ МУЗЕЕВЕДЕНИЕ

Ирена Мургашова, Пополнения этнографического отделения Словацкого Музея в Братиславе в 1957 г.	636
--	-----

Ян Кома, Новый экземпляр в собрании плугов в Краевом Музее в Прешове	641
--	-----

Манфред Бахман, Государственный Музей народного искусства в Дрездене	643
--	-----

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ	650
ПОЛУЧЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА	664

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ROČNÍK VI

1958

ČÍSLO 6

AKADEMIK FRANK WOLLMAN

VÝZNAMNÉ JUBILEUM

(K sedemdesiatke akademika Franka Wollmana)

RUDOLF ŽATKO

Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

V máji t. r. sme si pripomenuli veľmi významné jubileum. Frank Wollman, profesor porovnávacích dejín slovanských literatúr a ľudových tradícií na Masarykovej univerzite v Brne, dožil sa v zdraví a v plnosti tvorivých síl 70 rokov svojho plodného života. K mnohým gratulantom, ktorí váženému jubilantovi želali dobrého zdravia a sily do ďalších rokov, aby mohol šťastne dokončiť dielo na poli československej vedy a literatúry, pripojili sa i pracovníci Slovenskej akadémie vied.

Osobnosť Franka Wollmana je nám, Slovákom, a najmä bývalým jeho poslucháčom veľmi dobre známa a pociťujeme k nemu hlboké city vďačnosti a lásky. Chvály Wollmanovo dielo nepotrebuje, ono sa chváli samo a odborné hodnotenie Wollmana vedca i umelca je úlohou povolanějších.

V tomto krátkom článku alebo lepšie povedané v jubilejnej spomienke pokúsime sa len zrubo načrtnúť dôležitejšie úseky Wollmanovho života a činnosti a osobitne pripomenúť jeho zásluhy na poli slovenskej folkloristiky. On, ktorý na začiatku svojej vedeckej dráhy žil v Bratislave, ďaleko od ústredných slavistických knižníc, a ktorý musel prekonávať rozličné ťažkosti so zaopatrovaním pomôcok a študijného materiálu, práve na našej pôde začal sa vypracúvať vo vedca veľkého formátu. Wollman však svojim nevšedným nadaním, životným elánom a pracovnou energiou dokázal zdolať všetky ťažkosti a prekážky a dopracoval sa obdivuhodných výsledkov. Ako už mnohí na to poukázali, Wollman nie je len vedec, ale aj zložitá osobnosť umelecká (napísal osem drám).

Frank Wollman sa narodil 5. mája 1888 v Bohušoviciach nad Ohrou, kde bol jeho otec nejaký čas cukrovarským úradníkom a neskôr obchodníkom na pražskom predmestí, v Karlíne. Po štúdiu filológie na Karlovej univerzite v Prahe bol od r. 1913 profesorom na stredných školách v Jičine a Soběslavi (východné Čechy). Po prvej svetovej vojne bol poslaný na Slovensko, aby pomáhal pri budovaní bratislavského školstva (nejaký čas pôsobil na učiteľskom ústave v Bratislave) a najmä pri výstavbe novej univerzity, na ktorej sa stal po habilitácii v Prahe r. 1922 docentom porovnávacích dejín slovanských literatúr a ľudových tradícií a od r. 1925 mimoriadnym profesorom. Tu, na Slovensku, v krajine bohatej a živej ľudovej tvorby slovesnej, mal plno možností rozvinúť svoje tvorivé schopnosti a príležitosť špecializovať sa definitívne pre literárnu komparatistiku a ľudovú slovesnosť. Od r. 1928 po odchode Jiřího Horáka do Prahy stal sa riadnym profesorom na Masarykovej univerzite v Brne. Študijné cesty na juh, do Juhoslávie a Bulharska ako aj na východ, do Poľska a Ruska, pre-

hlbili uňho znalosti o Slovanstve. Ako Jiří Horák, tak aj Frank Wollman vyšiel z porovnávacej školy Polívkovej. V rokoch 1907—1911 navštevoval v Prahe prednášky J. Polívku, V. Tilleho a J. Máchala. Nadchnutý dielom J. Polívku, hlavne jeho *Súpisom slovenských rozprávok*, Wollman si zaumienil pracovať na tomto poli; o tom však bude reč neskôr. Okrem týchto učencov pôsobil na neho i poľský všestranný slavista Alexander Brückner, pôsobiaci na univerzite v Berlíne, duch iskrivý, ktorého prednášky Wollman počúval r. 1912.

Prvá Wollmanova vedecká práca vznikla z Polívkovho popudu. Je to *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu* (Národopisný věstník československý VII—VIII, 1912—1913). V tejto vyše 40 stránkovej porovnávacej štúdií autor starostlivo skúma vplyvy literárne a rozvoj tradície na základe hojnej látky o tejto téme. Autor látku nanovo roztriedil a dokázal, že bielu paniu treba rozlišovať od nemeckej Perchty, že je výplodom rozličných živlov: histórie, ľudového podania reflektujúceho históriu a nemeckej tradície, ktorá sa širila z kruhov šľachtických medzi ľud (NVČ VII, 198).

Za Wollmanovho stredoškolského pôsobenia v provinčných českých mestách, za dosť ťažkých podmienok a za Polívkovho vedenia vznikla rozsiahla habilitačná práca, *Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské* (NVČ XIV—XVIII, 1920—1925). Práca na 180 stranách podáva obsiahle zhodnotenie prameňov z oblasti demonológie, rozoberá túto látku, tak mnohostranne rozvetvenú v literatúrach slovanských, porovnáva ju s tradíciou stredoeurópskou, najmä nemeckou. Autor vyčerpál látku v kapitolách: 1. Povesti o more, 2. revenant, 3. vampír, 4. vlkolak, 5. osnovné poviedky. Zistil, že podkladom všetkých týchto tradícií je viera v existenciu duše nebohých a v jej návrat v rôznych podobách na svet. V štúdií si všíma vzťah medzi folklórom a prostredím, v ktorom vzniká. Pokúsil sa rozlíšiť pohanské základy animistické od vplyvov cirkevných, od stavov patologických (lykantropia, halucinácia) a od vplyvov špiritistických a zistil, že vampirizmus nie je len slovanským zjavom, ale vôbec stredoeurópskym. Dostáva sa až k fyziologickej a psychologickej motivácii snov a potvrdzuje Polívkovu teóriu o sťahovaní jednotlivých motívov i celých osnov tejto zaujímavej látky. Práca ako prameň je jedinečná.

Wollman, ako žiak Polívkov a Máchalov, týchto pozitivistických vedcov, nikdy neoddeľoval literatúru umelú od ľudovej slovesnosti. Ľudovú slovesnosť včleňoval do bohatého toku literatúry umelej, knižnej. Tento názor hlásali už ruskí komparatisti A. N. Pypin a A. N. Veselovskij a zastáva ho a rozvíja aj dnešná sovietska veda. (Pozri Wollmanov článok, *Sovětská věda o lidové tvorbě slovesné na nových cestách*, Slavia XXIV, 1955, 402—443.)

Po svetovej vojne so zmenou pôsobiska (r. 1922 bol docentom, r. 1925 mimoriadnym profesorom na Univerzite Komenského v Bratislave) prenáša svoj záujem do iných oblastí, do porovnávacích dejín slovanských literatúr. Tu prejavil mimoriadny záujem o dramatickú tvorbu balkánskych Slovanov. Rýchlo za sebou

nasledovali súborné obrazy: *Srbochórvatské drama* (1924), *Slovinské drama* (1925) a *Bulharské drama* (1928), založené na pôvodnom bádani aj ako výsledok húževnatého a usilovného štúdia po bibliotékach juhoslovanských a vlastného skúmania. (Wollman chodieval pomedzi juhoslovanský ľud so známym slavistom Matiašom Murkom.) Tieto štúdie — ako prvé práce svojho druhu — nie sú dosť prehľadné. Sú to prvé pokusy o dejiny dramatiky, prvé celkové utriedenie látky, aké Juhoslovania dovtedy sami nemali; prvá syntéza motívov, látok a ideí. Autor sám cítil, že práce sú neprehľadné, a snažil sa tomu odpomôcť syntetickou *Dramatikou slovanského jihu* (1930) — dielom porovnávacím, kde z hľadiska vývojového a tvaroslovného skúma súvislosť dramatických útvarov a tradícií v celej slovanskej balkánskej oblasti.

V dvadsiatych rokoch tohto storočia vzniká viac pokusov o syntézu slovanských literatúr a o ich porovnanie (Brücknerov *Zarys dziejów literatur i języków literackich słowiańskich*, Máchalove *Slovanské literatury*). No tieto diela preberajú slovanské literatúry oddelene, aby vynikol charakter jednotlivých „národných literatúr“, zato Wollman v *Slovesnosti Slovanů* (1928) pokročil v komparatívnych snahách oveľa ďalej ako Šafárik a Máchal a podáva látku slovanských literatúr dôsledne porovnávacím spôsobom. Môžeme povedať, že Wollmanova *Slovesnost Slovanů* je prvé porovnávacie dielo svojho druhu v európskych literatúrach. Wollmanov prínos je v tom, že poníma slovanské literatúry ako celok (v ich celistvosti), ľudovú slovesnosť neoddeľuje od literatúry umelej, ale naopak, tvrdí, že ľudová slovesnosť bola väčšinou základom, prameňom pre literatúru umelú asi tak do vzniku miest, potom sa navzájom prestupovali („prolínali“); mohol však byť aj opačný postup. Wollman uplatňuje v diele tzv. eidografické hľadisko, t. j. porovnáva jednotlivé žánre slovanské navzájom a zisťuje ich vnútornú súvislosť. Spojivom jednoty nie je preňho spojitosť kultúrno-sociálna, ale vnútorné príbuzenstvo slovesných druhov a ich formy, látky a genézy. Táto Wollmanova teória je ťažká a jej aplikácia v *Slovesnosti Slovanů* neostala bez kritiky. (Pozri Arne Novák, *Přehledné dějiny literatury české*, IV. vyd., str. 1624—1625.) No vnútorný pokrok oproti Máchalovmu dielu je viditeľný a smelosť a odvaha syntetika vzbudzujú obdiv. Kniha, i keď zabíha do abstrakcií, stojí na pevnej báze sociologického rozboru a preniká k podstate slovanského ducha.

Wollmanova *Slovesnost Slovanů* vyvolala silnú kritiku odbornú i stranícky zaujatú (A. Brückner), ale autor obhajoval svoju koncepciu jednak na sjazde slovanských filológov v Prahe r. 1929, jednak v polemickej knihe *K methodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (1936) a v článkoch *Věda o slovesnosti* (Slovo a slovesnost I, 1935), *Slovesnost a slovanství* (Slovesná věda 1947—1948).

Na literatúru sa Wollman díva ako štrukturalista, podobne ako Veselovskij. Hlavný dôraz kladie na porovnávacie tvaroslovie („eidológiu“). „Zkoumáme-li literární dílo — a to se týká i folklóru — z hlediska jeho tvarovosti, dojdeme k jistým zákonitostem, které jsou společné jak literatuře, tak ústní slovesnosti;

tím je usnadnené zkoumání vztahů a vzájemného ovlivňování těchto dvou uměleckých oblastí“ (B. Beneš v článku *Folklorista Wollman*, Český lid, roč. 45, 1958). Struktúra národnej literatúry je zasa vo vzťahu k ostatným literatúram európskym i americkým a vo svojich internacionálnych vzťahoch vytvára predstavu svetovej slovesnosti.

Vychádzajúc zo slovanskej slovesnosti, Wollman definoval aj otázku základnú: čo je slovanstvo? V článku *Kollárův mesianismus* (sborník *Slovanská vzájemnost*, 1938) korigoval význam Kollára, apoštola slovanskej vzájomnosti. Vidí v ňom iba doznievanie poľského mesianizmu. Poukázal ďalej na trieštenie snáh slaviano-filských na ilyrismus, austroslávstvo, na kritický slavizmus Masarykov a neo-slavizmus Kramářov. Tvrdí, že sa tu nedá hovoriť o jednotnej panslavistickej ideológii (články *Slovanská myšlenka od Dobrovského a Kollára k Masarykovi a Český slavismus, jeho minulost a program* v uvedenom sborníku).

Pre nás, Slovákov, je osobitne významná činnosť prof. F. Wollmana v Slovanskom seminári Univerzity Komenského v Bratislave. Po štúrovcoch on, Čech, podobral sa uskutočniť so svojimi poslucháčmi veľkolepý výskumný plán — vykonať prvé systematické a vedecky podložené zbieranie slovenskej ľudovej prozaickej tvorby. Tak sa v rokoch 1928—1940 zrodilo 104 rukopisných zbierok, obsahujúcich všetky druhy ľudového prozaického vyprávania a okrem toho niekoľko sto textov piesní, o čom Wollman podával pravidelne *Zprávy o sběratelské činnosti Slovanského semináře v Bratislavě a v Brně* v Ročenke Slovanského ústavu 1932—1934 a 1935—1937. Zbieranie tradícií začal r. 1928 so štyrmi poslucháčmi a skončil ho r. 1940 so šesťdesiatimi zberateľmi.

Wollmanova sympatická, hlboko ľudská i vedecky príťažlivá osobnosť lákala mladých poslucháčov-slovenčinárov do jeho Seminára slovanských literatúr. Z neho po základnom metodickom školení odchádzali poslucháči do terénu — obyčajne cez akademické prázdniny. Zbieralo sa dvojakým spôsobom: buď sa zachytil celý rozprávkový repertoár od jedného význačného rozprávača, buď sa podal obraz ústnej prozaickej slovesnosti niektorej dediny, prípadne i celého kraja. Každé zbierke predchádzal referát prednesený osobne poslucháčom-zberateľom v seminári prof. Wollmana; podával spravidla krátky náčrt hospodárskych, sociálnych, zemepisných a kultúrnych pomerov skúmanej oblasti a charakteristiky rozprávačov. Rukopisný materiál rozprávkových zbierok je usporiadaný podľa jednotlivých rozprávačov a podaný foneticky v nárečí dotyčného kraja, takže mohol slúžiť a často aj slúžil ako dobrý prameň pre jazykovedcov, najmä dialektológov. Pochádza takmer zo všetkých krajov Slovenska; v posledných rokoch pred druhou svetovou vojnou je zameraný prevažne na pohraničné oblasti severného a južného Slovenska, akoby bol Wollman predvídal, že dôjde k osudnej viedenskej arbitráži. Wollmanovské zbierky použila ako dokladový materiál a objektívny argument na dokázanie slovenskosti niektorých dedín a obcí krátko predtým v Komárne r. 1938 slovenská časť delimitačnej komisie,

rokuje s Maďarmi o novom rozhraničení slovensko-maďarskom. Niektoré z týchto zbierok sú od toho času nezvestné.

Cieľom zbierania materiálu ľudovej prozaickej slovesnosti bolo jednak doplniť J. Polívkov *Súpis slovenských ľudových rozprávok* (T. Sv. Martin 1923—1931) súčasnou ľudovou tvorbou, jednak spracovať jeho vedeckú problematiku v samostatných štúdiách. Ani k jednému, ani k druhému v našich donedávna pre vedu krajne nepriaznivých pomeroch (vojna, nedostatok odborníkov folkloristov ako i príslušného vedeckého pracoviska) vo väčšej miere nemohlo dôjsť. Vo Wollmanovom seminári v Bratislave vznikli do roku 1942 iba tri práce, ktoré ťažili zo spomínaných rukopisných zbierok. Až teraz Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied pripravuje na vydanie výber slovenských ľudových rozprávok z Wollmanovho zberu. Dielo obsiahne v troch zväzkoch asi 700 textov v čitateľskej úprave. Sám prof. Wollman, iniciátor a organizátor zberateľskej akcie, zásluhou ktorého sa nám zachovalo miznúce bohatstvo umeleckej slovesnej tvorby nášho ľudu z čias buržoáznej ČSR, prisľúbil nám pomoc a spoluprácu na vydaní tohto diela. Ide totiž o vedecké, akademické vydanie folklórneho materiálu dosiaľ neuverejneného a svojím významom a umeleckou hodnotou aj v európskych reláciách jedinečného.

Povojnové obdobie Wollmanovej vedeckej činnosti je nám pomerne málo známe. Venoval sa predovšetkým pedagogickej činnosti na univerzite v Brne, skúmal cesty dnešnej folkloristiky, bedlivo sledoval teoretický ruch v sovietskej folkloristike a rozoberal tieto problémy v seminári so svojimi poslucháčmi. Svedčí o tom napr. štúdia *Sovětská věda o lidové tvorbě slovesné na nových cestách* (Slavia XXIV, 1955). Je to dôkladná a veľmi podrobná zpráva o priebehu niekoľkoročnej diskusie medzi vedúcimi folkloristami Sovietskeho svazu, doplnená bohatými autorovými postrehmi a kritickými poznámkami. Wollman sa takto pričínal vo veľkej miere o vyjasnenie spleťtých teoretických otázok, v ktorých sa nachádzala donedávna aj naša folkloristika a z ktorých sa dodnes len ťažko dostáva von na jasné pole naozaj vedeckého riešenia problémov. Pri sledovaní folkloristických vedeckých problémov často mu prišlo premýšľať o základoch vedy, v ktorej sám pred prvou svetovou vojnou urobil prvé úspešné kroky. Pritom bol nútený neraz svoje bývalé uzávery nanovo formulovať. Táto Wollmanova kritická prehodnocovacia práca po druhej svetovej vojne je dobrou pomocou dnešnej českej a slovenskej vede o ľudovej slovesnej tvorbe.¹

Prof. Frankovi Wollmanovi z príležitosti jeho sedemdesiatky zasielame iskrený pozdrav a želanie: Mnogaja ljeta!

¹ Bibliografiu Wollmanových prác do r. 1937 podáva *Soupis prací Františka Trávníčka a Franka Wollmana*, vydaný Pražským lingvistickým kroužkom v Prahe 1938; za roky 1938—1948 je uverejnená v sborníku *Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi*, Brno 1948; za roky 1949—1957 v sborníku *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*, vydanom Fil. fakultou brnenskej univerzity, Brno 1958.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
1958 №6

Издается шесть раз в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редактор д-р Ян Подолак
Адрес редакции и администрации Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang VI, 1958, Nr. 6. Erscheint sechsmal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteur Dr. Ján Podolák
Redaktion und Administration Bratislava, Klemensova 27.

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume VI, 1958, No 6.
Published bimonthly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editor Dr. Ján Podolák
Editor and Business Manager Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année VI, 1958 No 6. Parait six fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteur: dr. Ján Podolák
Rédaction et administration: Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník VI, 1958, číslo 6. Vychádza šesť ráz do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák
Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová,
dr. Michal Markuš, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Redakcia a administrácia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 9,—, celoročné predplatné Kčs 54,—.
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-205368
Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku.
Novinové výplatné povolené. Pošt. úrad Bratislava 2 — čís. 231-prepr. 1955. —